

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
MADANIYAT VAZIRLIGI
O'ZBEKISTON DAVLAT KONSERVATORIYASI HUZURIDAGI BOTIR
ZOKIROV NOMIDAGI MILLIY ESTRADA SAN'ATI INSTITUTI**

“TASDIQLAYMAN”

**O'zDK huzuridagi Botir Zokirov
nomidagi Milliy estrada san'ati
instituti rektori**

A.Mansurov

202 4 yil “ 30 ” avgust

Ro'yxatga olindi: № BD 60211300 - 1.19

DIRIJYORLIKNI O'QITISH USLUBIYOTI

FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	200 000 – San'at va gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi:	210 000 – San'at
Ta'lim yo'nalishi:	60211300–Dirijyorlik (estrada orkestri dirijyorligi)

Toshkent 2024

DIRIJYORLIKNI O'QITISH USLUBIYOTI FANINING O'QUV DASTURI

Fan/modul kodi DO‘U1206		O‘quv yili 2024-2025	Semestr 7-8	ECTS-Kreditlar 6	
Fan/modul turi Majburiy		Ta‘lim tili O‘zbek/rus		Haftadagi dars soatlari 2, 4	
	Fanning nomi	Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)		Mustaqil ta‘lim (soat)	Jami yuklama (soat)
1.	Dirijyorlikni o‘qitish uslubi	90		90	180
2.	<div>I. Fanning mazmuni</div> <p>Bakalavriat ta‘lim bosqichi uchun tuzilgan mazkur dastur - bakalavriat ta‘lim yo‘nalishining Dirijyorlik san‘ati (estrada orkestri) ixtisosligi bo‘yicha tahsil oladigan talabalar uchun mo‘ljallangan. Dastur Davlat ta‘lim Standartlariga binoan san‘at sohasida bakalavrlar tayyorlash o‘quv rejalari asosida tuzilgan.</p> <p>“Dirijyorlikni o‘qitish uslubi” bo‘lajak o‘qituvchini dirijyorlik faniga oid bo‘lgan nazariy bilim, uslubiy va amaliy ko‘rsatmalar talabalar ongiga singdirishni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘ygan. Ushbu bilimlardan foydalangan holda, mutaxassis kelajakda o‘z sinfida to‘laqonli kasbiy darajasiga ega bo‘lgan dirijyorlarni tarbiyalay olishi lozim.</p> <p>“Dirijyorlikni o‘qitish uslubi” fani bo‘lajak o‘qituvchiga o‘z shogirdalariga o‘rgatadigan musiqiy – ijrochilik va manual texnikasiga oid bo‘lgan metodik bilimlarni beradi. Shu bilan bir qatorda o‘qituvchi yosh dirijyorlarda mustaqillik, tashabbuskorlik va qunt bilan ijodiy vazifalarni bajarish kerak bo‘lgan intizomni tarbiyalaydi hamda rivojlantiradi. Ma‘naviy dunyoqarash va bilimdonlik, iroda, tashkilotchilik va jamoani boshqara olish qobiliyatlarini o‘stirishiga yordam berish dirijyorlik fani o‘qituvchisining muhim vazifalaridandir.</p> <div>II. ASOSIY QISM</div> <div>Nazariy va amaliy mavzular (modullar)</div> <div>II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:</div> <div>VII semestr</div> <div>I-mavzu. Fanga kirish. (1-4 soatlar)</div> <p>Uslubiyot fani musiqiy pedagogikaning tarkibiy qismlaridan bo‘lib, yunoncha “metod” so‘zi – “maqsadga eltuvchi yo‘l” degan ma‘noni bildiradi. Metodikaning maqsad va vazifalari mutaxassislar tayyorlash ishini belgilangan reja asosida olib borishdan iboratdir.</p>				

Bu fan O'zbekiston hamda xorijiy dirijyor-pedagog va mashhur dirijyorlarning tajribalarini umumlashtirgan va ulardan kelib chiqqan holda, talabani yakka tartibda o'qitish va unga individual yondashish qonuniyatlari va uslublarini o'rgatadi. Shuningdek, boshqa musiqiy nazariy fanlardan farqli o'laroq mutaxassislik fani bilan chambarchas bog'langan holda sozanda va dirijyorlar tayyorlash sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

2-mavzu. O'quv jarayonining xususiyati. (5-8 soatlar)

Dirijyorlik ta'limining ikki turi mavjuddir: o'quvchi bilan yakka dars o'tish va orkestr bilan amaliy ish. Undan tashqari ta'lim berishning yordamchi turlarini ham aytish joizdir: talabalarning bir-birini ishini kuzatish, orkestr mashg'ulotlari va konsertlariga borib turish, dirijyorlik san'ati bo'yicha adabiyotlarni o'rganish, suhbatlar o'tkazish, atoqli dirijyorlarning ijrochilik uslublarini o'rganish. Yana bir unumli uslubiy yordam: sinfda har bir talabani dars jarayoni videoga yozilib, uyda talaba tomonidan tanqidiy nazar bilan ko'rib chiqish, keyin sinfda o'qituvchisi bilan muhokama qilish, har bir harakat, imo – ishora, asarning talqinini qattiq nazoratga olish va bu orqali yaxshi natijalarga erishish.

3-mavzu. Dirijyorlik san'ati tarixidan. (9-12 soatlar)

Jamoani birlashtirish harakatlari ibtidoiy jamoa davrida insonning ongi uyg'onishi bilan, uning ichki hissiyoti, kayfiyatini ifoda etadigan harakatlarini birlashtirish va birgalikda ijro etish talabi ham paydo bo'ladi. O'shanda bir guruhning qarsak, oyoq, toshlarni bir biriga urib turish, birgalikda raqsga tushish hohishi boshqaruvchini yuzaga olib keladi.

Keyingi ijroni tashkil etish san'ati qadimiy davlatlarning san'ati bilan bog'likligini ko'ramiz.

Qadimiy Misr va Assiriya bareleflarida o'sha davrning cholg'u ansambllarini boshqarib alohida turgan odam ifoda etilgan. U qo'lidagi temir tayoq orqali jamoaga rahbarlik qilib turibdi.

4-mavzu. O'zbekistonda dirijyorlik san'ati. (13-16 soatlar)

O'zbekistonda dirijyorlik san'ati XX asrning 30-yillarida shakllana boshladi. Bu borada Vyacheslav Leysek, Vladislav Mixalek, Frans Sedlyachek Nikolay Mironov, Aleksandr Chetvertakov, Sergey Sveyfel, Viktor Uspenskiylarning katta xizmatlari bor. 1937 yilda O'zbekiston radiosi qoshida simfonik orkestri tashkil etiladi (rahbar va dirijyor S.P.Sveyfel), 1939 yilda esa O'zbek davlat filarmoniyasi qoshida simfonik orkestri o'z faoliyatini boshlaydi. 1939-1948 yillarda orkestrga S.Charikov,

N.Yuxnovskiy, B.Berman, B.Brovsin, I.Gridgarsu, P.Shpitalniylar rahbarlik qilishgan. Ushbu orkestr bilan yoshlardan Muxtor Ashrafiy, Ilya Musin, Reyngold Glierlar dirijyor sifatida konsertlarda qatnashgan. Shuningdek estrada san'atining O'zbekistonga kirib kelishi, hamda tashkil etilgan orkestr jamoalari va ularning dirijyorlari borasida.

Oraliq nazorat

“Dirijyorlikni o'qitish uslubi” fani haqida tushuncha va uning maqsad hamda vazifalari, yakka va amaliy darslarning farqi va o'zaro bog'liqligi, dirijyorlik tarixi va rivojlanish jarayoni, hozirgi kunda kabi savollarga javob beriladi. Unda talabani fikrlashi, muloqot, ma'lumotlarni lo'nda, ravon, aniq va tushunarli tarzda yetkazib berish bo'yicha baholanadi.

Savollar fanning Sillabusida berilgan.

5-mavzu. Dirijyorlikning nazariy asoslari. (17-20 soatlar)

Dirijyorlik – psixofizik jarayon bo'lib, unda dirijyor o'zining irodasi, temperamenti va kasbiy texnikasi orqali o'z oldiga oldindan qo'yilgan badiiy vazifani bajarish uchun ijrochilik jamoani o'ziga bo'ysindirish bilan ta'sirini o'tkazadi.

Musiqi va san'at maktablari hamda litseylarida (barchasida emas) dirijyorlikka o'rgatish boshlang'ich bosqichlardan boshlanadi. O'qituvchi tomonidan shu vaqtdan boshlab bo'lajak kasbning asoslari beriladi. O'quvchining tabiiy musiqiy qobiliyatlari rivojlantiriladi va kelajada dirijyor mutahassisligini egallash imkoniyatlari o'rganiladi.

6-mavzu. Dirijyorlikning nazariy va ruhiy asoslari. (21-24 soatlar)

Ma'lum bir musiqiy asar B.Asafyev ta'biri bilan aytganda, besh xil ko'rinishda mavjud bo'ladi. Bu nota matni, ya'ni yozuv asosida, dirijyor tomonidan talqin qilingan jonli ijroda, jamoa ma'lum bir cholg'u asbobida, xonanda ovozida va tinglovchining hayotiy tajribasi hamda badiiy obrazlarning uning tomonidan qabul qilinishi natijasida asarni haqiqiy ijro jarayoni amalga oshiriladi.

Musiqiy asarni ijro qilish faqat o'sha kompozitor notaga tushirgan fikru-hayollarining talqini bo'libgina qolmasdan, ijrochi uchun o'ta murakkab jismoniy va ruhiy kechinmalardan iborat bo'lgan jarayondir.

7-mavzu. Dirijyorlik harakatlari. (25-28 soatlar)

Manual texnikasining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri dirijyorlik harakatidir. Jamoa ijrochiligidan mahorati, hamnafasligi, aniqligi, dirijyor tomonidan maqsad qilib qo'yilgan badiiy g'oyasini to'liq bajarilishi - ushbu harakatning aniqligi va ifodaliyligiga bog'liqdir.

Dirijyorlik harakati to'rt qismdan (elementlardan) iboratdir:

1) Auf; 2) Intilish; 3) Tovush chiqarish nuqtasi; 4) Nuqtaning in'ikosi yoki aksi.

8-mavzu. O'quv jarayonining uslubiyoti. (29-30 soatlar)

Dirijyor qo'llarini yo'lga solish, eng oddiy harakat va takt olib borishning bolang'ich ko'nikmalarini o'rgatilishi maxsus mashqlar orqali, musiqasiz olib boriladi. Kuyning sadolari talabani chalg'itadi va mashqni o'zlashtirishga halaqit beradi. Ammo, keyinroq birinchi dirijyorlik harakatlarini o'zlashtirgan talaba, mashqlarni badiiy material, ya'ni musiqa jo'rligida davom ettirishi mumkin.

Orkestrni boshqarib turganda, dirijyor gavdasining holatiga jiddiy e'tibor berishi lozim. U tabiiy erkinlikni saqlab, ortiqcha zo'riqishdan bo'sh bo'lishi, asosiy tabiiy harakatlarni saqlashiga yordam beradi. Oyoqlari esa mustahkam bo'lib, butun dirijyor qaddi – qomati uchun tayanch vazifasini bajaradi.

Yakuniy nazorat

Dirijyorlik kasbining nazariy asoslari, ruhiy sog'lom va ma'naviy boyligi, jamoaga o'z ta'sini o'tkaza olish, yosh dirijyorga motivatsiya berish, uning qobiliyatini rivojlantirish, ijro jarayonida boshqaruvni yo'qotmaslik, manual texnika, dirijyorlik harakatlarini o'rgatish uslubiyoti, yosh dirijyorlarga ilk dirijyorlik ko'nikmalarini berish uslubiyoti kabi savollarga javob beriladi. Unda talabaning fikrlashi, muloqot, ma'lumotlarni lo'nda, ravon, aniq va tushunarli tarzda yetkazib berish bo'yicha baholanadi.

Savollar fanning Sillabusida berilgan.

VIII semestr

9-mavzu. Dirijyorlik tayoqchasi va uni amaliyotda qo'llash.

(31-soat)

Ma'lumki, dirijyorlik san'atining rivojlanishi XIX asrda tayoqcha orqali jamoani boshqarish uslubi bilan bevosita bog'liqdir. Tayoqcha qo'lni uzunlashtirganday bo'ladi. Tayoqchani ushlagan panja ixcham holatida qo'lga ma'noliroq va aniqroq harakat qilishiga yordam beradi. Talaba qancha erta tayoqchani to'g'ri ushlashni o'rgansa, shuncha yaxshi. Shuning uchun birinchi darslardanoq tayoqchadan foydalanish lozim.

10-mavzu. Dinamika (tovush kuchi) ni ko'rsatish vositalari.

(32-36 soatlar)

Dinamika ifodali ijrochilikning muhim vositalaridandir, shuning uchun orkestr ijrochiligi jarayonida tovush kuchini boshqarish manual texnikaning asosiy masalalaridandir.

Dirijyor harakati, turishi, gavdasi, mimikasi orqali dinamikaning turli holatlarini ifoda eta bilishi lozim. Masalan, tovushning kuchi katta bo'lganda, u harakatning katta amplituda va energiyasini talab etadi va aksincha: kichik kuch – kichik amplituda va kam energiyani talab etadi.

11-mavzu. Shtrixlarni ko'rsatish usullari. (37-40 soatlar)

Orkestr ijrochiligining badiiyligi, rang – barangligi va ifodaviyligi partiturada ko'rsatilgan shtrixlarni to'g'ri va mohirona bajarilishi bilan bevosita bog'liqdir shu sababli bo'lajak dirijyor ularni ko'rsatish usullarini chuqur egallashi lozim.

Legato (legato) - ravon, silliq harakatlar. Ushbu shtrixda dirijyor qo'llari yumshatilgan holatda, tekis va ravon, bir – biriga bog'langan ketma – ketlikda harakat qiladi. Tezligi baland bo'lgan, lekin mayin joyda legato panjaning yumshoq harakatlari orqali ifoda etiladi.

Stakkato (staccato) - qisqa-qisqa qilib bo'lingan harakatlar. Bu yerda tovushni qaytarish harakati tez bo'ladi. Juda tez asarlarda stakkato bilak qismi va qo'l uchi harakatlar bilan ko'rsatiladi.

Detashe (detashe) - aniq, bo'lingan harakatlar. Ularning bo'linish darajasi kuy xarakteri va dinamikasiga bog'liqdir.

12-mavzu. Fermata, sinkopa. (41-45 soatlar)

Fermata (fermato) – ovoz chiqarish yoki pauzani metrik to'xtashidir. Dirijyorlik paytida u vaqtincha qo'llarni to'xtatib turishiga undaydi. Fermata davrida ijroning dinamik o'zgarishlari qo'llar harakatida o'z aksini topishlari lozim. Fermataning cho'zimi taktida ko'rsatilgan pauza va asarning mazmuni va talqini bilan bog'liqdir.

Amaliyotda fermatalarning ikki turi mavjuddir:

a) to'xtatiladigan – undan keyin ovoz umuman to'xtatiladi va dirijyor uni auftakt bilan tugatadi;

b) to'xtatilmaydigan – musiqiy jumla to'xtamasdan davom etadi; ushbu holat auftakti talab qilmaydi va dirijyor harakatni davom ettirib, auftakt vaqti tugagandan so'ng keyingi musiqiy jumlagi auftakt bilan o'tadi.

Oraliq nazorat

Dirijyorlik tayoqchasi sirlari va uning amaliyotda qo'llash usullari, dinamik ijro harakatlari, gavda holatidagi aniqlik, manual texnika, shtrix turlari va ularga dirijyorlik harakatlarini o'rgatish, fermata turlari va ularga dirijyorlik harakatlari kabi savollarga javob beriladi. Unda talabaniing fikrlashi, muloqot, ma'lumotlarni lo'nda, ravon, aniq va tushunarli tarzda yetkazib berish bo'yicha baholanadi.

Savollar fanning Sillabusida berilgan.

13-mavzu. Tezlik va zatakt (takt oldi harakati). (46-50 soatlar)

Orkestr ijrochiligining badiiyligi, rang – barangligi va ifodaviyligi partiturada ko'rsatilgan musiqiy suratning to'g'ri va mohirona bajarilishi bilan bevosita bog'liqdir. Bo'lajak dirijyor ularni ko'rsatish usullarini egallashi lozimdir.

Bunda auktaktning vazifalari: asarning xarakteri, tezligi, dinamikasi va shtrixlarini aniq ko'rsatish uslublarini mukammal egallash lozim.

14-mavzu. Dirijyorlik harakatida amplituda (kenglik) turlari. (51-54 mavzular)

Musiqani ifoda etish jarayoni va dirijyor ijrochilik niyatining jarayonida dirijyorlik harakatlarining amplitudasi o'zgarib turadi. Amplituda – harakatlar oralig'i - kengligining masofasidir. Dirijyor qo'llarining turli qismlari ushbu vaziyatni aks ettiradi:

- a) kichik amplituda – bilakning kichik tebranishi orqali panjaning harakatlari;
- b) o'rtacha amplituda – bilak va kift ishtirokida panjani harakatlari;
- v) katta amplituda - bilak va panjani ma'lum darajada harakatchanligi orqali butun qo'lining harakatga keltirilishi.

15-mavzu. Dirijyorlik takt chizmalari. (55-58 soatlar)

Aniq bir o'lchovga mos bo'lgan dirijyorlik chizmalari turli ko'rinishlarida alohida imo – ishoralar harakatlaridan tarkibini topadi.

Dirijyorlik chizmalari quyidagi hususiyatlari bilan ajralib turadi:

- a) imo – ishoralar soni;
- b) har bir chizmaga xos bo'lgan yo'nalishlarning ma'lum birin – ketinligi.

Taktning o'lchov tuzilishi, ya'ni kuchli, nisbatan kuchli va kuchsiz hissalarining o'zaro bog'lanishi harakatlarning turli darajadagi ifodalar orqali chizmada o'z aksini topishi mumkin. Lekin ushbu holat nafaqat o'lchov tuzilishi, balki chizmaning usul strukturasi va har bir hissani o'ziga xos ahamiyati bilan belgilanadi.

16-mavzu. Murakkab va aralash o'lchovlarining chizmalari. (59-60 soatlar)

Ma'lumki, murakkab o'lchovlar uch hissadan ko'p bo'ladi. Bunday o'lchov chizmalarini dirijyorlik qilish uchun ikki, uch yoki to'rt qismli chizmalar andoza sifatida olinadi va ular ichidagi ba'zi yo'nalishlar takrorlanadi. Bu jarayonda takt ichidagi hissalarining taqsimlanishi katta ahamiyatga egadir.

Murakkab o'lchov chizmalari quyidagicha: olti, sakkiz, to'qqiz, o'n, o'n ikki hissaliardan iboratdir.

Oraliq nazorat

Musiqiy surat va uning turlari, auftakt vazifalari va ularni to'g'ri ifoda etish, qo'llarda kenglik, holatlar, qo'l qismlari va ularning vazifalari, dirijyorlikda oddiy va murakkab o'lchovlar hamda ularga dirijyorlik harakatlarini tanlash, kuchli va kuchsiz hissalar, aralash o'lchovlar hamda ularga dirijyorlik harakatlarini tanlash kabi savollarga javob beriladi. Unda talabaning fikrlashi, muloqot, ma'lumotlarni lo'nda, ravon, aniq va tushunarli tarzda yetkazib berish bo'yicha baholanadi.

Savollar fanning Sillabusida berilgan.

17-mavzu. Taktning bo'linish chizmalari. (61-64 soatlar)

Dirijyorlik amaliyotida takt o'lchovining to'liq hissasi emas, balki uning qismini hisob sifatida qo'llash goh – goh uchrab turadi. Shunday holatlarda asosiy takt chizmasini saqlab, hissalar bo'linib, harakatlar takrorlanadi. Harakatning ikki – uch qismlarga bo'linishida quyidagi usullar qo'llaniladi:

a) hissa ikkiga bo'linganda, uning ichidagi harakatlar soni musiqaning tezligi saqlangan holda ikki baravar ortadi;

b) hissa uchga bo'linganda, uning ichidagi harakatlar soni musiqaning tezligi saqlangan holda, uch baravar ortadi.

18-mavzu. Dirijyorlik chizmalarini tanlash tamoyillari.

(65-68 soatlar)

Partituraning o'rganish davrida dirijyor asarni ijro etish uchun uning texnik usul va uslublarini belgilab oladi. Maqsadga muvofiq bo'lgan dirijyorlik chizmalarini tanlash muhim ahamiyatga egadir. Ushbu holatda ikki jihatga e'tibor berish lozim:

1. Musiqaning tabiiy sur'ati va kuyning bayoni bilan bog'liq bo'lgan xususiyatlar (usul, garmoniya, shtrixlar, xarakter, dinamika va hokazo);

2. Musiqaning tezligi: taktdagi hissalarini ko'rsatish borasida dirijyorning qo'l harakatlari nihoyatda tezlashib ketib, o'z ifoda va aniqligini yo'qotishi mumkin. Shu vaqtda chizmani tanlashda musiqaning tezligi hal etuvchi vazifani bajaradi.

19-mavzu. Musiqiy asarlar ustida ishlashning umumiy yo'llari.

(69-70 soatlar)

Yosh dirijyorlarning musiqiy asar ustida ishlash uslubi o'ziga xos bo'lib, ushbu jarayonga har kim o'zicha yondoshadi. Ammo partitura ustida ishlash jarayonining yillar davomida shakllangan barcha uchun umumiy tomonlari mavjud. Buni asosan uch bosqichga taqsimlash mumkin.

20-mavzu. Dirijyorlik sinfida o'quv ishlarini rejalashtirish.

(71-72 soatlar)

Qadim - qadimlardan barcha xalqlarda sozandani tarbiyalab yetishtirish juda murakkab ish bo'lib, yakka holda, ustoz-shogird uslubida olib borilgan. Ayniqsa, Sharq xalqlarida bunga katta e'tibor bilan qaralgan. Ushbu an'ana asrlar sinovidan o'tib bizgacha yetib kelgan va hozirgi davrda ham eng samarali o'ziga xos uslub sifatida tan olingan.

O'qituvchining yakka holda dars o'tishi, ya'ni har bir o'quvchi va talabaga alohida yondoshishi, individual shaxsni tarbiyalash, uni har tomonlama kamol toptirish ustozdan juda katta ma'suliyatni talab qiladi. Shuning uchun ham u darsga tayyorlanishi va darsni rejalashtirishi juda muhim jarayon hisoblanadi. Bunda u qo'l ostidagi partitura notalarini ko'zdan kechirishi va lozim bo'lsa tahrir qilishi kerak. Har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda uslubiy va nota adabiyotlarini ko'rib chiqishi zarur.

21-mavzu. Uy vazifasini mustaqil bajarishni to'g'ri tashkil qilish.

(73-78 soatlar)

Barcha hunar sohiblari qatori bo'lg'usi dirijyor agar o'z hunarini puxta egallamoqchi va uni san'at darajasiga yetkazmoqchi bo'lsa, asosiy mashg'ulotlardan keyin uyda har kuniga mustaqil ravishda mutaxassislikdan kamida uch soat dars tayyorlashi maqsadga muvofiq. Mustaqil mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil qilinishi esa berilgan vazifaga ongli yondoshish va mashg'ulotlar izchilligidan kelib chiqadi.

Ta'limning dastlabki davrlaridan boshlab talabalarni mustaqillikka, topshirilgan vazifani katta mas'uliyat bilan bajarishga va shaxsiy tashabbusini rivojlantirishga o'rgatish ijodkorlikka va mehnatsevarlikka olib keladi. Bunda uyda tayyorlanadigan dars sinfda o'tkazilgan mashg'ulotning davomi ekanligini o'quvchi chuqur anglab yetishi, uning vaqti va davomiyligini talabaning o'zi mustaqil rejalashtirishi hamda undan samarali foydalanishi zarur. Shu bilan birga mashq qilish va dam olishni to'g'ri tashkil etish ham katta ahamiyatga ega.

22-mavzu. Yosh dirijyorning konsert ijrochilik faoliyatining xususiyati.

(79-82 soatlar)

Talaba qancha mehnat qilmasin, mehnatining asosiy mahsuli sahnadagi ijrosiga qarab baholanadi. Buning uchun u partiturani konsert (imtihon) dan ancha oldin yod olishi, o'zi uni yuqori saviyada dirijyorlik qilish uchun jismoniy va ruhiy jihatdan tayyor bo'lishi darkor. Ammo sahnadagi chiqishlar hamma vaqt ham ko'ngildagidek

bo'lavermaydi. Buning turli sabablari bo'lib, ulardan biri sahna hayajonidir. U ko'pincha quyidagi kamchiliklar tufayli kelib chiqadi:

- a) tajribaning yetishmasligi;
- b) ba'zi muvaffaqiyatsiz chiqishlar;
- v) dirijyorlik qilayotgan asar partiturasini yetarli o'zlashtirmaganligi;
- g) o'ziga uncha ham ishonmasligi va boshqa sabablarga ko'ra sahna hayajoni ijrochi ishiga putur yetkazadi.

23-mavzu. Kasb bo'yicha muallim, ustoz va murabbiy.

(83-90 soatlar)

San'at sohasining mutaxassislik sinfida ta'lim va tarbiya jarayoni uzluksiz, yakka tarzda olib boriladi. Buning asosiy sabablaridan biri har bir talabaga haftada kamida ikki soat yakka holda dars o'tilgandan keyin dirijyorlik fani o'qituvchisi talaba uchun o'z ota-onasidek yaqin bo'lib qoladi. Shunday ekan dirijyorlik bo'yicha muallimning ham o'z shogirdlarini har tomonlama kamol topishidagi ma'suliyati juda yuksakdir.

Dirijyorlik sinfida tarbiyalashning turli shakllari mavjud bo'lib, mashhur ustozlar bu jarayonga turlicha yondoshganlar. Masalan: yakka suhbat va sinf majlislari o'tkazish, ko'pchilik bo'lib jamoat joylariga va ko'ngil so'ragani borish, konsertlar berish, dirijyor va ijrochilar haqidagi kitoblarni mutola qilish, ayniqsa keyingi paytlarda internet saytlardan mashhur dirijyor - ijrochilar hayoti va ijodi bilan tanishish va ijrolarini eshitish kabi tadbirlar hamda shogirdlarining shakllanishida ustozning shaxsiy namunasi katta rol o'ynaydi.

Yakuniy nazorat

Dirijyorlikda ikkilantirish harakatlari, uning musiqa tezligiga ta'siri, dirijyorlik harakatlari uchun chizmalarni tanlash, partitura ustida ishlash, yakka dakrs o'tishda ustoz-shogird an'analari, o'quvchi qobiliyatini aniqlash, mustaqil mashg'ulotlarga to'g'ri ko'rsatma va maslahatlar berish, konsert ijrochiligiga tayyorgarlik, dars davomida tarbiyaga ham e'tibor qaratish kabi savollarga javob beriladi. Unda talabaning fikrlashi, muloqot, ma'lumotlarni lo'nda, ravon, aniq va tushunarli tarzda yetkazib berish bo'yicha baholanadi.

Savollar fanning Sillabusida berilgan.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi.

- Dirijyorlik fanining musiqa san'atidagi o'rni
- Dirijyorlik kasbi va uning xalq ma'naviyatini o'stirishdagi o'rni
- Mashg'ulot jarayonida ijodiy muhit yaratish

- Jo'mavoz yoki orkestr bilan muloqotga kirishish
- Dirijyorlik san'atining paydo bo'lishi va rivojlanish tarixi.
- Estrada san'atining dunyo miqyosida vujudga kelishi.
- O'zbekistonda estrada ijrochiligining paydo bo'lishi va rivojlanishi.
- Estrada orkestri va uning turlari
- Dirijyorning bilim va madaniyat darajasi
- Jamoaning boshqarish asoslari
- Asar mazmuni va obrazlarni talqini
- Jamoada ruhiy ijodiy holat yaratish
- Auf;
- Intilish;
- Tovush chiqarish nuqtasi;
- Nuqtaning in'ikosi yoki aksi.
- Gavda harakatlarini to'g'ri yo'lga qo'yish
- Dirijyorlikda qo'llar texnikasi uchun mashqlardan foydalanish
- Dirijyorlik tayoqchasini paydo bo'lish tarixi
- Tayoqchani amalda qo'llash uslublari
- Dinamika ifodalshda qo'llar amplitudasining o'rni
- Tovush kuchining ifoda etish uslublari

Asosiy shtrixlar:

- Legato
- Stakkato
- Detashe lar uchun auftaktlar va uning vazifalari
- To'xtatiladigan, to'xtatilmaydigan fermatalar
- Sinkopa va uning turlari uchun auftaktlar va uning amaliyotda qo'llash
- Asar tezligi (temp) va xarakterini anglash
- Takt oldi harakatlari
- Kichik amplituda
- O'rta amplituda
- Katta amplituda va uning amaliyotda qo'llash
- Dirijyorlik harakatlarida chizmalar va ularning turlarini tanlash
- Odiiy o'lchovlar va ularning chizmalarini tanlash
- Murakkab o'lchovlar va ularning turlari. Chizmalarini tanlash
- Aralash o'lchovlar va ularning turlari. Chizmalarini tanlash
- Murakkab o'lchovda qo'l harakatlarining ikkilanishi (3/4)
- Murakkab o'lchovda qo'l harakatlarining ikkilanishi (4/4)

- Asarda usul, garmoniya, shtrixlar, xarakter, dinamika va hokazolarni o'rgaish
- O'rganilgan bilimlar asosida asarga dirijyorlik chizmalarini tanlash uslubi
- Orkestr bilan ishlashning umumiy metodlari
- Ansambl va guruhlar bilan ishlash va undagi ahamiyatli vazifalar
- Har bir talabaga individual yondashuv (asar tanlash, vazifalar berish, mustaqil ishlash va h.)
- Ta'lim va tarbiyaga ahamiyat
- Berilgan asarni mustaqil o'zlashtirish uchun audio, video va o'quv adabiyotlarini tanlash
- Ijodkorlik saviyasini oshirish
- Sahn va uning asosiy talablari
- Sahnada muvaffaqiyatsiz ijro va uning sabablari
- Ustoz va uning vazifa hamda majburiyatlari
- Talaba (yoki o'quvchida) mustaqil fikrlash, muloqot va ijodiy faoliyatni shakllantirish.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Ushbu fan bo'yicha ma'ruzalar bilan birga amaliy mashg'ulotlar olib borilishi nazarda tutiladi. Bu nazariy o'rganilgan bilimlarni, amaliy ko'nikmalar orqali mustahkamlab borishga yordam beradi. Xususan, guruhli mashg'ulotlarda har bir mavzu yuzasidan yangi talqinlarda ijro etib ko'rish, har bir talabaning individual xarakteridan kelib chiqib berilgan musiqiy asarni mustahkamlash yaxshi natija beradi.

Amaliy mashg'ulotlari ayrim asarlarning ijro talqinlari musiqiy yozuvlarini tinglab ko'rish, tajriba repetitsiyalar vositasida o'z ijodiy yoki ijro yo'nalishini aniqlash kabi zarur ko'nikmalarni shakllantirishga qaratiladi. Musiqiy ijro yozuvi namunalari turli uslublarda yozib olib saqlash, sadolanish variantlarini tahlil orqali o'rganish vazifalari ham qo'yiladi

Mustaqil ta'limni tashkil etishda mazkur fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish mumkin:

- darslik, o'quv qo'llanma, maxsus yoki ilmiy adabiyotlar (monografiyalar, maqolalar) bo'yicha fanlar boblari va mavzularini o'rganish;
- manual texnikani oshirish uchun mashqlardan foydalanish;
- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;
- avtomatlashtirilgan o'rgatuvchi nazorat qiluvchi tizimlar bilan ishlash;
- talabaning ilmiy tekshirish (ijodiy) ishlarini (TITI) bajarish bilan bog'liq bo'lgan fanlar bo'limlari yoki mavzularini chuqur o'rganish.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning mazmuni axborot-ta'lim resurslaridan, ta'lim muassasasida mavjud kutubxona, fonoteka va videoteka jamg'armasidan,

	<p>repetitoriylardan, o'quv laboratoriyalari, ovoz yozuvi studiyalari, bajarilgan ishlarning tahlilini bayon etishdan iboratdir. Mazkur fanning xususiyatlaridan kelib chiqib kasbiy mahoratni rivojlantirish va takomillashtirishga qaratilgan vazifalarni maqsadli amalga oshirish ham nazarda tutiladi.</p>
3.	<p>V. Fan o'qitilishining natijalari /Shakllangan kompetensiyalari Fanni o'zlashtirish natijasida talaba bilishi kerak:</p> <p>Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dirijyorlik san'ati tarixi hamda zamonaviy musiqa madaniyati; orkestr ijrochiligi san'atiga oid asosiy ma'lumotlar, mashhur orkestrlarning ijodiy faoliyati va manbaalar haqida tasavvurga ega bo'lish; - musiqiy oqimlar (klassitsizm, romantizm va h.k.); O'zbekiston va jahon kompozitorlari ijodiyotining yo'nalishlari va janrlari, Estrada sanati va uning uslublarini bilishi hamda ulardan foydalana olishi; - O'z fikrlarini aniq va lo'nda yetkazib bera olish; - Muloqot texnologiyalarini egallash; - O'zbekiston zamonaviy musiqasidagi jarayonlarni tahlil etish va tanqidiy baholash ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.
4.	<p>VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Audio va video yozuvlardan foydalanish; – Internet resurslaridan foydalanish; – Manual texnikani egallash va uni tushuntira olish; – “Aqliy hujum”, “Klaster” metodlari; – Talabada mantiqiy fikrlashni rivojlantirish; – Dars jarayonida muloqotga kirishish, ijodiy muhit yaratish.
5.	<p>VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid amaliy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha imtihonni topshirish.</p>
6.	<p>Asosiy adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Z. Haqnazarov Dirijyorlik haqida. O'quv-qo'llanma. T., 2012 y. 2. F. Abdurahimova Orkestr sinfi. O'quv-qo'llanma. T., 2012 y. 3. M.V.Akmaljonova “O'zbek xalq cholg'ulari orkestri dirijyorligi san'ati”. Darslik. T.: “Fan ziyosi” nashriyoti, 2022 y.

4. A.Nazaryan, G.Israilov "Cholg'u ijrochiligi" (Estrada cholg'ulari). T., 2017 y.
5. Sh. Umarov. Dirijyorlik (Estrada orkestri dirijyorligi), darslik, T.: "O'zbekiston davlat konservatorisi", 2024 y.

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi. – T.: "O'zbekiston" NMIU, 2016;
2. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. 2016 yil 7 dekabr. – T.: "O'zbekiston" NMIU, 2016;
3. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T.: "O'zbekiston" NMIU, 2017;
4. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yonalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi (elektron versiyasi);
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20-apreldagi UP-2909 sonli Qarori;
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20-iyuldagi UP-3151 sonli Qarori;
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 08-avgustdagi UP-3178 sonli Qarori;
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 17-noyabrdagi UP-3391 sonli Qarori;
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 16-oktabrdagi PQ-5261 sonli Qarori;

Axborot manbaalari:

1. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi hukumat portal;
2. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun xujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi;
3. <http://www.youtube.com>
4. www.musiq.uz
5. www.tarakanov.ru
6. www.musicaneo.com
7. www.notarhiv.ru

DIRIJYORLIKNI O'QITISH USLUBIYOTI FANINING O'QUV DASTURI

	<p>8. www.primanota.ru</p> <p>9. www.partita.ru</p> <p>10. www.commus.uz</p> <p>11. www.belcanto.ru</p>
7.	<p>Fan dasturi Oliy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisilari bo'yicha O'quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi Kengashi 202<u>4</u> yil <u>30</u> avgustdagi <u>1</u> sonli bayonnomasi bilan tasdiqlangan.</p>
8.	<p>Fan/modul uchun mas'ullar: Sh.Umarov – O'zDK huzuridagi B.Zokirov nomidagi MESI dotsenti</p>
9.	<p>Taqrizchilar: A.Ikramov – O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist, O'zbekiston estrada-simfonik orkestri bosh dirijyori M.Bafojev - O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi, O'zDK professori, kompozitor, dirijyor</p>